ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 95, Ağustos 2019, s. 486-496

ISSN: 2148-2489 Doi Number: http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.15154

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
20.06.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.08.2019

Kaan KOÇALİ
Yüksek Maden Mühendisi - Kampüs Madencilik Müş. Mak. San. İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği Doktora Programı
kaankocali@gmail.com

TÜRKİYE'DE 2017 YILINDA YAŞANAN KÖMÜR MADENİ FACİASI SONRASI SEKTÖRÜN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

Öz

Kömür madenciliği, ülkemizde kazanın ve meslek hastalıklarının en çok görüldüğü, birçok risk içeren ve üzerinde önemle durulması gereken bir sektördür. Çalışma koşulları oldukça güç olan bu sektörün en büyük eksikliklerinden birisi ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarının bu sektörde tam anlamıyla uygulanamamasıdır. Gerçekte iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanabilmesi için öncelikle iş sağlığı ve güvenliği bilinci oluşmalıdır. Anayasada, kanunlarda ve tüm iş sağlığı ve güvenliği mevzuatındaki hukuki mevzuatlar ne kadar iyi düzenlenmiş olursa olsunlar, 2017 yılında yaşanan kömür madeni faciaları bu sektörde bir taraftan işverenlerin diğer taraftan sosyal paydaşların ve devletin el ele vererek kalıcı çözümler üretmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Maden, Kömür Madeni, Maden Kazası, İş Sağlığı ve Güvenliği, Madenlerde İş Sağlığı ve Güvenliği

EXAMINATION OF THE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY OF COAL MINING DISASTERS OF EXPERIENCED IN TURKEY IN 2017

Abstract

Coal mining is a sector that has a lot of risks and needs to be emphasized in the most widespread and occupational diseases in our country. One of the biggest deficiencies of this sector, which has a very difficult working conditions is that the occupational health and safety studies in our country can not be fully implemented in this sector. First of all, occupational health and safety awareness needs to be established in order to provide job security in real sense. No matter how well the legal legislation introduced in the Constitution, in the legislation and in all work safety legislation, the coal mine disaster that took place in 2017 revealed that the employers from one side and the social stakeholders from the other side and the state should cooperate to produce permanent solutions in this sector.

Keywords: Mining, Coal Mine, Mining Accident, Occupational Health and Safety, Occupational Health and Safety in Mines

1. GİRİŞ

Madencilik kelime anlamı ile "yeraltındaki tüm cevherlerin araştırılma, çıkarılma ve işletilmesi işlemleri ile ilgili tüm teknik ve yöntemlerdir" şeklinde tanımlanabilir. Madencilik, insanlık tarihi boyunca toplumların ve uygarlıkların şekillenmesi sağlayan en önemli sektörlerden biri olmuştur. Özellikle sanayi devrimini takip eden 200 yıl içerisinde kömür ve demire olan ilgi ve önem artmıştır. Günümüzde ise madencilik faaliyetleri olmadan insanların yaşamını sürdürülebilmesi ve teknolojilerin gelişmesi mümkün değildir. Bugün yaşamımızın vazgeçilmez parçası olan birçok unsur (arabalar, evler, bilgisayarlar, telefonlar gibi her şey) madencilik faaliyetleri sonrasında üretilen cevherler ve ürünler sayesinde yapılmaktadır. Madencilikteki süreç gelişimini dört ana başlıkta özetleyebiliriz. Bunlar;

- İşletilmekte ve/veya kullanılmakta olan maden sayısı/çeşidinde artış,
- Madenlere/cevherlere olan sanayi talebinin artması ve bunun sonucunda üretimlerin artması,
- Maden arama-işletme ve cevher hazırlama/zenginleştirme yöntemlerinde olan teknolojik gelişmeler ve çeşitlenmeler,
- İnsan emeği ve beden gücü ile üretilen birçok madende, teknolojik gelişmeler ile mekanizasyon artması ve işgücü gerekliliğinin azalması (Koçali, 2016).

Madenciliğin yüksek oranda istihdam sağlama özelliği ve enerji sektörü başta olmak üzere ekonomiye büyük oranda katma değer sağlaması sebebiyle ülkemiz için vazgeçilmez sektörlerden biridir. Ancak maden işletmeleri yapıları itibariyle birçok tehlikeli riski içerlerinde barındırmaktadır. Özellikle ülkemizde son 30 yılda madenlerde meydana gelen kazalarda binin üstünde madenci hayatını kaybetmiş, meslek hastalıklarından ölenlerin sayısı ise her geçen gün artmaktadır. Kayıpların önüne geçmek için iş kazalarını önlemek, kaza öncesi ve sonrası gerekli önlemleri almak madencilik endüstrisi için olmazsa olmaz bir gerekliliktir (Fazlıoğlu, 2017). Günümüz teknolojisinde madencilik projelerinin hazırlanmasında en önemli kısım doğru bir üretim ve satış planlaması yapmak daha sonra çevresel faktörleri içeren atık yönetimi için bir kılavuz sunmak ve sosyal faktörleri içeren iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini almak, toplumun

bilgilendirilmesi gibi faaliyetleri yaparak proje yöneticilerine engelsiz bir yol çizmektir. Bu nedenle madencilik sektöründe öncelikli olarak iş sağlığı ve güvenliğine dayalı projelerin yapılması gereklidir (Koçali, 2018).

Proje çalışmaları; yatırım fırsatlarının araştırılarak proje fikirlerinin ortaya konduğu ve değerlendirildiği sonrasında ön elemeye tabii tutulduğu "proje oluşturma" aşamaları ile başlar. Proje oluşturmada ileriki zamanlarda yeniden değerlendirmeye tabii tutulacak projeler seçilerek de listelenir. Proje listelerinin ve kabaca tahmin edilmiş maliyetlerin yer aldığı çalışmalara ise "proje olanakları etüdü" denir. Proje olanak etütleri taslak özelliğinde olup ayrıntılı analizden daha çok genellikle tahminlere dayanırlar. Maliyetler, donanım satıcısı kuruluşlardan değil, karşılattırılabilir ve halen uygulanmakta olan ya da geçmişten gerçekleştirilmiş projelerden alınarak ve çeşitli indeksler kullanılarak tahmin edilir. (Koçali, 2011). Uzun vadede çözüm, yatırım yapacak şirketi ya da kişiyi, bir maden projesinin işin ehli proje şirketlerine yönlendirecek bilgilendirme faaliyetleri olsa da esas köklü önlem kanunlarla madencilik projelerinin yapılması işini bağımsız, denetleme yetkisine sahip proje şirketlerine devretmek ve bunun için gerekli yaptırımları getirmektir (Koçali, 2013). Tüm bu maliyet çalışmaları ve projenin teknik yönünün ortaya koyulmasında yapılacak olan tüm adımlarda günümüz şartlarında öncelikli alanın iş sağlığı ve güvenliği olması gerekmektedir.

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYEDE MADENCİLİĞİN KISA TARİHÇESİ

Dünya'daki maden ocağının Svaziland'da bulunan Aslan Mağarası olduğu kaynaklara geçmiştir. 43000 yıllık bu madende Paleolitik dönemde hematit taşı çıkartıldığı kanıtlanmıştır. Macaristan'da ise Neandertal insanların silah yapımı için kullandıkları çakmaktaşını çıkardıkları ocaklar keşfedilmiştir. Erken dönemdeki madenciliğin diğer örneği ise Mısırlılar tarafından Sina Yarımadası'nda işletilen turkuaz madenidir. Bunun yanı sıra, madencilik faaliyetinde kullanılan ilk maden ise, Slovakya'da bulunan maden kuyusunu açılmak için 1617 yılında kullanılmıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Madencilik).

TBMM Araştırma Komisyonu Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'na göre, Türkiye'deki maden üretimi, dünya nüfusuna kıyasla %1,1, gelişmiş ülkelere %14,6, gelişmekte olan ülkelere ise %25,2 olup; Hindistan, Çin, Asya ve Ortadoğu ülkelerinde ise %22,4'tür (TBMM, 2010).

Türkiye'deki madencilik sektöründe yaşanan gelişmeleri anlamak, analiz etmek ve yorumlamak için öncelikle Türkiye'deki madencilik tarihinin özelliklerini bilmek önem arz etmektedir.

2.1 Tarihi Çağlarda Türkiye'de Madencilik

Epipaleolitik dönemde (MÖ 12000-9500) Antalya'da bulunan Belbaşı ve Beldibi Mağaraları'nda demiroksit parçacıkları ve metalik madenlerin kullanıldığı ve bu madenlerin dönemlerde dahi bilindiği kanıtlanmıştır (Bostancı, 1967). Milattan önce 11 yüzyılda Kuzey Irak'ta bulunan Shanidar Mağarası'ndaki malakit (bakır cevheri) buluntusu ile MÖ 8. yüzyılda Kuzey Mezopotamya'da bulunan Tell Magzhaliyeh'deki bakır cürufları en eski olan metal madeni buluntuları olarak görülmektedir (Solecki, 1969; Tekin, 2015).

Gerçek olarak madenciliğin başlaması ve cevher üretiminin artması MÖ 9500 ile 5500 yılları arasında gerçekleşmiştir. MÖ 7. yüzyılda Aşıklı Höyük, Hallan Çemi ve Çayönü'nde

bulunan bakırdan yapılmış kanca, iğne, boncuk ve çeşitli metal levhalar, dünyadaki ilk metal madeni üreticiliğinin seri olarak Anadolu'da yapıldığını göstermektedir (Yalçın, 2000).

Anadolu'daki metal madenciliğin erken başlamasının başlıca nedeni yeryüzüne yakın olan maden yataklarının çeşitliğidir (Kaptan, 2000). Özellikle altın, demir, gümüş, kurşun, kalay ve çinko üretimi bu dönemde çok artmıştır (Fidan, 2016).

2.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Madencilik

Osmanlı'da madencilik "devlet eliyle" yönetilmiş bir endüstridir. Selçuklu, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de madencilik devlet tarafından büyük önem verilen sektörler arasında yer almıştır. Bugün bildiğimiz ve bazıları hala işletilmekte olan birçok maden sahasının bu dönemlerde bulunmuş ve işletilmiş olduğu bilinmektedir (Engin ve Özkan, 2005). Örneğin, bor madeni Balıkesir-Bandırma yakınlarında 1815 yılında, taşkömürü Zonguldak'ta 1829 yılında, krom ise Bursa-Harmancık'ta 1848 yılında bulunmuştur.

Madencilik için tarihte önemli bir yeri olan Dilaver Paşa Nizamnamesi 1867 yılında çıkartılmıştır. O dönemde Ereğli Sancağı Kaymakamı olan Dilaver Paşa tarafından düzenlenmiştir. Dilaver Paşa ayrıca madenlerin müdürlük görevini de yapmıştır. Bu nizamname, sosyal politika ile ilgili önlemleri getirmek amacını içermese de getirdiği bir takım düzenlemeler, o dönemin birçok uygulamasına göre daha ileride ve çok daha modern halde olduğu vurgulanır. Dilaver Paşa Nizamnamesi ile Ereğli Kömür Havzası'ndaki madenlerde çalışacak olan işgücünün sürekliliğinin sağlanması açısından genel düzenlemeler içermektedir. Örneğin, zorunlu çalıştırmayı düzenleyen fakat ortadan kaldırmayan hükümler getirmiştir (İleri, 2009). Ayrıca madenlere yakın olan köyler, muhtarları vasıtasıyla, madenlerde çalışacak işçileri sağlamakla yükümlüydüler.

Dilaver Paşa Nizamnamesi'nden sonra 1869 yılında çıkartılan Maadin Nizamnamesi, Dilaver Paşa Nizamnamesi'nde daha önce yer almayan önlemlerle, madencilik sektöründeki genel güvenlik seviyesini yükseltmiştir. Nizamnamesi ile öncelikli olarak zorunlu çalışma yöntemine son verilmiştir. Ayrıca, Dilaver Paşa Nizamnamesi'nde daha önceden olmayan işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkındaki önlemlere (örneğin; iş kazasının önlenmesi ve kaza olması durumunda tarafların kusurlarının tazmini hakkındaki hükümler) de yer verilmiştir. (Makal, 2002).

Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılda batıya açılarak özellikle madencilik alanında birçok batılının ruhsat alarak üretime başlamasına olanak sağlanmıştır. Zonguldak Ereğli Kömür Havzası'nda yapılan madencilik faaliyetleri ile kendisine Madenciyan denilen kişiler ortaya çıkmıştır. 1858 yılında çıkartılan Arazi Kanunu ile madencilik alanında ilk kez yerel yasal kurallar konulmuştur. Daha sonrasında 1906 yılına kadar çeşitli nizamnameler çıkartılmıştır. 1954 yılında ise madencilik için bir dönüm noktası olan Maden Kanunu çıkartılmıştır. (Maden Mühendisleri Odası, 2000).

2.3. Türkiye'de Yaşanan Kömür Madeni Faciaları

Türkiye'de her gün 176 iş kazası yaşanmakta ve TMMOB tarafından yapılan araştırmalara göre, her gün yaklaşık 3 işçi hayatını kaybetmekte ve 5 işçi de yaralanmaktadır. Bu ortalama, Türkiye'yi işçi ölümleri sıralamasında Avrupa birincisi, dünyada ise dördüncü yapmaktadır (TBMM, 2017).

Aşağıda Türkiye'de 1983 yılından 2017 Şırnak Maden Faciası'na kadar olan süreç içerisinde meydana gelen kömür madeni kazaları verilmiştir (http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_madencilik_kazalar%C4%B1):

Tablo 1: Türkiye'de meydana gelen kömür madeni kazaları listesi

Tarih	İl	İlçe	Kaza Nedeni	Ölen İşçi Sayısı
1983	Zonguldak	Armutçuk	Grizu Patlama	103
1990	Amasya	Yeni Çeltek	Grizu Patlama	68
1992	Zonguldak	Kozlu	Grizu Patlama	263
1995	Yozgat	Sorgun	Grizu Patlama	38
2003	Karaman	Ermenek	Grizu Patlama	10
2009	Bursa	Mustafakemalpaşa	Grizu Patlama	19
2010	Balıkesir	Dursunbey	Grizu Patlama	17
2010	Zonguldak	Karadon	Grizu Patlama	30
2010	Edirne	Keşan	Grizu Patlama	3
2013	Zonguldak	Kozlu	Grizu Patlama	8
2014	Manisa	Soma	Grizu Patlama	301
2014	Karaman	Ermenek	Su Baskını	18
2017	Şırnak	Cizre	Göçük	8

3. MADEN FACİALARINDA MADEN KANUNU VE İLGİLİ YÖNETMELİKLERİN DURUMU

18 Şubat 2015 tarihinde 3213 sayılı Maden Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve bu değişikliklere göre çıkarılmış olan yönetmeliklerle, Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM) tüm maden mühendislerinin diplomalarını adeta yok saymıştır. Değişiklik ile maden mühendisleri YTK, UMREK ve Maden Yönetmelikleri ile özel maden işletmelerinde ve serbest mühendislik müşavirlik hizmetlerinde çalışamaz hale gelmiştir. Ayrıca MİGEM tarafından 6592 sayılı kanundan önce elde edilmiş olan "müktesep haklar" yok sayılmıştır.

Maden Kanunu'nun 31. Maddesi uyarınca maden üretimi maden mühendisinin nezaretinde yapılır ifadesine rağmen; 2A ve 2B grubu madenlerde, maden mühendisliği hizmetleri için 20 km. mesafedeki 3 maden işletmesinde sadece 1 daimi nezaretçi çalıştırılması hükme bağlanmıştır. Kanuna açıkçı aykırı olan bu durum, maden ocaklarındaki çalışma sürelerini sınırlayarak maden mühendislerinin ocaklarda yapılan maden üretimlerine nezaretini ortadan kaldıracak, plansız ve denetimsiz üretime sebep olarak maden rezerv kayıplarına yol açacak ve tüm bu sebeplerden dolayı işçi sağlığı ve güvenliği bakımından maden işletmeleri daha da güvensiz hale gelecektir.

MİGEM'in yapmış olduğu maden mühendisleri üzerindeki kanuna aykırı düzenlemeleri bunlarla da sınırlı kalmamıştır. İlgili mevzuata göre sadece tüzel kişilikler için bir zorunluluk olan "KEP Adresi", daimi nezaretçiler ve teknik elemanlar için de bir zorunluluk haline getirilmiştir. MİGEM yaptığı bu düzenlemeler ile kendisini de bir taraftan eğitim kurumu ilan etmiş, diğer taraftan ticari ve çalışma yaşamını düzenleyen bir kurum olarak görmeye başlamıştır.

Maden Yönetmeliği, 21.09.2017 tarihinde ve 30187 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Maden Yönetmeliği adı altında yapılan hukuki düzenlemeler, maden rezervlerinin bilim ve tekniğin bugünkü kazanımlarıyla, insan odaklı olarak; aranması, işletilmesi ve üretilmesinin hukuki alt yapısının düzenlenmesi tam olarak karşılamamaktadır. 6592 sayılı kanuna göre çıkarılmış diğer yönetmeliklerde olduğu gibi Maden Yönetmeliği'nde de belirtilen hukuka aykırılıklar devam ettirilmiş olup İş Kanunu, Ticaret Kanunu gibi pek çok temel kanuna aykırı düzenlemeler yapılmıştır.

Soma kömür madeni faciasının ardından Maden Kanunu'nda 6552, 6592, 6661, 6719, 6745, 6770, 7020 sayılı Kanunlar ile değişiklikler yapılmıştır. Son olarak ise 5 Aralık 2017 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 7061 sayılı "Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Maden Kanunu yeniden değiştirilmiştir. "Milli ve Yerli Madencilik Politikası" çerçevesinde yapılan kanun değişikliklerinde havza madenciliği gerekçe gösterilerek, 7061 sayılı kanun değişikliği ile Türkiye Taşkömürü Kurumu'na (TTK) ait sahalar işletme izin sınırları dışında ruhsatlandırılarak özel sektörün işletmesine açılmıştır.

Son dört yılda Maden Kanunu'nda toplam 9 defa yapılan değişikliklerin ülkemizde meydana gelen kazalara çözüm olmadığı ve özellikle iş sağlığı ve güvenliği yönünden çok yoksun olduğu açıktır.

3.1. Şırnak Kömür Faciası Sonrası Madencilik Durumu

Dünyanın insanlığa bir kez sunduğu ve bir daha geri gelme özelliği olmayan doğal kaynaklarımızın, bilimin ve tekniğin ön gördüğü biçimde iş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde, olumsuz çevresel etki yaratılmadan ve en yüksek verimle kullanılmaya sunulması gerekmektedir. Oysaki günümüzde Şırnak Bölgesi'ndeki asfaltitler (kömür), bir plan proje dâhilinde işletilmemektedir. Buradaki maden ocaklarında, iş sağlığı ve iş güvenliği kurallarına uyulmamakta ve üretilen kömür uygun olan alanlarda değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte ocakların kaçak olarak addedilmesi, sorunları daha da ağırlaştırmaktadır.

Bölgede ki maden işletmeleri çok büyük riskler barındırmaktadır. Bölgedeki bu ocaklarla birlikte derinlikleri 100 ile 200 metre arasında değişen, onlarca yeraltı ocağı ve buralarda çalışan 500 civarında insan her an ölüm tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu ocaklarda rödevans/taşeron sisteminden vazgeçilerek devletin kendi sahalarında üretimi kendisinin gerçekleştirmesi bu durumu ortadan kaldırması açısından önemlidir.

Şırnak'ta yaşanan maden faciası sonrası olayın olduğu maden sahasında DİSK, KESK, TTB ve TMMOB temsilcilerinden oluşan heyet incelemede bulunmuştur. Bu inceleme sonrasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

- Maden ocağının girişi bariyerlerle kapatılmış ve girişine MİGEM'in kapatma kararı asılarak ocağa girişin ve kömür üretiminin yasak olduğuna dair Şırnak İl Özel İdaresi imzalı bir tabela asılmış olmasına rağmen heyetimizin girişi sırasında maden sahasında üretilen kömürlerin yüklü olduğu kamyonlar çıkış yapmakta oldukları görülmüştür. Ocağa girişi engellemek için alınan tedbirlerin işlevsiz ve iş olsun diye alındığı; hala bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Maden sahasında üretimin TKİ tarafından sonlandırılmasının akabinde uzun yıllardır rödevansçılar tarafından yapılmakta olan üretimin madencilik bilim ve tekniğini ile işçi sağlığı ve güvenliğine uygun olmadığı çok net olarak gözlemlenmiştir.

- Bu sahada yapılacak hazırlık, dekupaj ve üretim çalışmaları maden mühendisliği bilim ve tekniğine uygun biçimde projelendirilerek, projenin uygulanmasının her adımının takip / denetlemesi yapılarak ve bu denetlemelerde ortaya çıkan yeni sorunların çözüme kavuşturulması için imalatın durdurulması gerekirken; Maden sahasında işçilerin dinlenebilecekleri, insani ihtiyaçlarını giderebilecekleri iş güvenliği mevzuatına uygun bir bina veya sosyal tesis dahi bulunmamaktadır.
- Olayın meydana geldiği maden sahası ruhsatlı bir saha olup ruhsatı Enerji Bakanlığına bağlı Türkiye Kömür İşletmeleri'ne (TKİ) aittir.
- Maden sahasında ki üretim uzun yıllardır TKİ tarafından rödevans yöntemi ile özel sektöre yaptırılmaktadır.
- Maden sahasında ki faaliyetler açık işletme yöntemlerine göre hidrolik ekskavatörler ve kamyonlar aracılığı ile yapılmakta olup kademe yükseklikleri hayati tehlikeye neden olabilecek kadar tehlikeli ve yüksektir.
- Olayın meydana geldiği kısımda kömür damarına iki yerde rastlandığı ve küçük çapta da olsa kazı yapıldığı, aynı zamanda su çekme faaliyetlerinin sürdürüldüğü tespit edilmiştir.
- Maden sahasında ki hazırlık, dekupaj ve üretim 2013 yılında MİGEM tarafından durdurulmuştur.
- Maden sahasında durdurma kararı devam ederken; saha TKİ tarafından rödevans ihalesine çıkarılmış ve 14 Nisan 2017 tarihinde ihaleyi kazanan firma ile sözleşme imzalanmıştır.
- Sözleşmenin imzalanmasını müteakip ihaleyi kazanan firma tarafından hazırlandığı belirtilen proje ruhsat sahibi olan TKİ tarafından MİGEM'in onayına sunulmuştur.

Şırnak Valiliği tarafından yapılan açıklamada projenin onaya sunulmasını müteakip, sahada MİGEM tarafından yapılan inceleme sonucu "tehlikeli durumların devam ettiği, üretime yönelik faaliyetlerin durdurulmasına devam edilmesi, tehlikeli durumun giderilmesine yönelik faaliyetlerin sürdürülmesi ve kömür sevkiyatı yapılmaması" kararı verilmiştir. Bu karar MİGEM tarafından TKİ Genel Müdürlüğü`ne ve Şırnak Valiliği'ne yazılı olarak iletilmiştir.

3.2. Kazalarla İlgili İş Sağlığı ve Güvenliği Değerlendirmeleri

İş sağlığı ve güvenliği mevzuatında yaşanan problemler de Maden Kanunu'ndan farklı değildir. 30 Haziran 2012 yılında yayınlanan İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu geçen süre içerisinde 5 kere değiştirilmiştir. Bazı maddelerinin yürürlüğe girmesi ise 1 Temmuz 2020 yılına kadar ertelenmiştir.

4857 sayılı İş Kanunu 2. Maddesi'nde yer alan "Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde…" hükmünde üst işveren alt işveren ilişkisini tanımlamaktadır. Maden işletmelerinde yapılan dekupaj ve üretim işleri yardımcı bir iş olmayıp, madencilik faaliyetinin kendisidir. Bununla birlikte maden işletmelerinde yapılan işler tabi ki uzmanlık gerektirmektedir. Ancak bu maddede tanımlanan üst işveren alt işveren ilişkisinin hiç dikkate almayan, çalışma yaşamını alabildiğince esnekleştiren, kuralsızlaştıran ve denetimsizleştirenlerdir.

Elbistan, Soma, Ermenek ve Şırnak'ta yaşanan maden facialarının üretimi yakalamak hatta daha fazla üretim yapılması için işçilerin zorlaması ve daha fazla kar amacıyla taşeron/alt işveren aracılığıyla projeye uygun olmayan üretim faaliyetleri nedeniyle meydana geldiği görülmüştür. Bu nedenlerle; Elbistan, Soma, Ermenek ve Şırnak'ta yaşanan maden facialarıiş cinayetleri olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Ancak, bu cinayetlerin sorumluları sertifikalarla diplomaları dahi yok sayılan, ekmek ve yaşam mücadelesi veren maden mühendisleri değil bu kararları alıp uygulayanlardır. Ülkemizde maaşını kendi işvereninden alan tüm iş güvenliği uzmanlarının ve daimi nezaretçilerin çalışmayı durdurma yetkilerini tam anlamıyla kullanmalarını beklemek ülkemizdeki iş hayatının olağan akışına terstir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu tarafından 2011 yılında "Madencilik Sektöründe Meydana Gelen İş Kazalarının Sebeplerinin Araştırılması" amacıyla hazırlanan araştırma ve inceleme raporunda, yaşanan maden kazalarında belirlenen eksiklikler tespit edilmiş olup günümüzde de bu durumlarda herhangi bir iyileşme olmadığı açıkça görülmektedir.

Bunlar:

- Alt işverenlik ve/veya taşeronluk uygulamalarının var olması
- Üretim hacminden fazla üretim yapılması
- Daimi nezaretçilik vb. şirket içi denetim uygulamaları sorunları
- Kamu birimlerince yapılan denetimlerin yeterli olmaması
- Risk değerlendirmelerinin yapılmaması
- Mesleki eğitim ve iş güvenliği kültüründe büyük noksanlıkların olması
- Daha önce yaşanan iş kazalarından ders alınmaması
- Metan gazı için degaj sondajlarının yeterli derecede yapılmaması
- Delme ve patlatmada düzenli mühendislik uygulanmaması
- Maden işletmelerindeki denetim hizmetlerinin yetersiz olması

Yukarıda belirtilen başlıca eksiklikler ile ilgili aşağıdaki çözüm önerilerini sıralayabiliriz.

- Özelleştirmeler durdurulmalıdır ve taşeronluk iptal edilmelidir.
- Ucuz işgücüne dayanan ve sendikalaşmayı engelleyen çalışma biçimi terk edilmelidir.
- Yüksek risk içeren, denetimsiz ve kuralsız işletin, mühendislik, bilim ve teknikten çok uzakta ve tamamen ilkel şekilde üretim yapan birçok işletme bulunmaktadır. Bu nedenle sektörün risk haritasının çıkartılarak devlet eliyle denetlemelerin sıklaştırılması gerekmektedir.
- Daimi nezaretçi ve iş sağlığı ve güvenliğinden sorumlu olan mühendisin ücretini, kanunen denetlemek zorunda olduğu işyerinden alması, mühendisin işletme ile ilgili kararlarda özgür davranmasını engellemektedir. Bu konuda acilen yasal düzenleme yapılmalıdır.
- Sektörün ihtiyaçlarını karşılayabilecek "Maden İş Kanunu" çıkarılmalıdır.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca çıkartılan yönetmelikler, madencilik sektöründe etkili denetlemenin yapılabilmesi açısından yetersiz durumdadır. Söz konusu mevzuatların iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Meydana gelen kazaların, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan ayrı birim tarafından koordinasyon ve organizasyonunun yapılması önem arz etmektedir.
- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yatırım teşvikleri uygulanmalıdır.
- Her işletmede risk değerlendirmesi yapılmalı ve bu çalışma olmadan maden ruhsatı ya da izinleri verilmemelidir.
- Uygun iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini almayan maden ocaklarının acilen kapatılmalıdır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kaza risk oranı en yüksek sektörlerden olan madencilikte, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik yatırım yapılması ve bu kapsamda gerekli olan önlemlerin alınması çok önemlidir.

Özellikle Şırnak faciası ile madencilik sektörü ilgili iş güvenliği ve sağlığı yasaları ile taşeronluk sistemi dâhil olmak üzere sektördeki birçok düzenlemeler hakkında birçok soru sorulmasını beraberinde getirmiştir. Taşeronluk sözleşmelerinin kullanılıyor olması küresel anlamda önem arz ederken, Türkiye'deki madencilik sektöründe geçerli olan ilgili sözleşme rödevans sözleşmeleri olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, özellikle Soma maden faciası sonrasında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin imzalanan sözleşmeleri kapsamında Türkiye ve ILO arasında gerçekleştirilen görüşmelerde gündeme getirilmiştir. Türkiye, son on beş yıldır hem risk değerlendirmesi hem de iş sağlığı ve güvenliği kapsamında kazaların önlenmesine ilişkin yerel mevzuatını, Avrupa Birliği Standartları ve uluslararası diğer standartlar ile uyumlu hale getirmek için büyük çaba sarf etmektedir. Bu amaçla, madencilik politikasının geliştirilmesi, sektördeki gösteren tüm çalışanların sağlığı ve güvenliğine ilişkin gerekli önlemlerin alınması ve böylece yeraltı doğal kaynakların daha etkili üretilmesi gerekmektedir.

Madencilik alanında yapılan çalışmalardaki genel hususlar ve tartışmalar çerçevesinde aşağıda belirtilen adımların da değerlendirmeye alınması gerekmektedir:

- Geçerli olan ve ileride uygulanacak olan enerji politikalarının tekrardan gözden geçirilmesi,
- Madencilik sektöründe geçerli olan yönetim yapısının kuvvetlendirilmesi ya da değiştirilmesi,
- Sektördeki iş sağlığı ve güvenliği standartları uygunluğunun, özellikle maden arama/işletme ruhsatı/izni verilmesi aşamasında risk değerlendirilmesinin yapılması ve izlenmesinin sağlanması,
- Sektördeki yönetim/denetim yapılarının daha kapsayıcı şekilde yeniden tasarlanması,
- Rödevans sözleşmeleri ve taşeronluk sözleşmelerinin işletmelerce suiistimal edilmesinin önlenmesi,
- Mevzuata uygun taşeronluk sözleşmeleri yapılması ve taraflara karşılıklı sorumlulukların verilmesi,

- Çalışanlarının kanuni haklarını daha etkin şekilde kullanabilmelerinin sağlanması,
- Kayıt dışı istihdamların önlenmesi,
- İşçilere iş sağlığı ve güvenliği kapsamında ilk yardım ve arama kurtarma eğitimlerinin standart halinde verilmesi,
- Ulusal madencilik aktivitelerini arşivleyen kurumlar arası ortak online veri tabanı oluşturulması,
- Kamu kurumları dışında yetkili akredite olmuş kuruluşların sektörel gözetim amacıyla yetkilendirilmesi

Ülkemizde yüksek risk içeren, denetimsiz ve kuralsız işletin, mühendislik, bilim ve teknikten çok uzakta ve tamamen ilkel şekilde üretim yapan birçok işletme bulunmaktadır. Bu nedenle sektörün risk haritasının çıkartılarak devlet eliyle denetlemelerin sıklaştırılması gerekmektedir. Kazaların kader olmadığı uygun önlemlerin alınması ile engellenebileceği bilinen bir gerçektir.

KAYNAKLAR

Bostancı, E. (1967). Beldibi ve Mağracık'ta Yapılan 1967 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular, Türk Arkeoloji Dergisi : 16, 51-60.

Engin, T. ve Özkan, Y. (2005). MTA'nın Maden Arama Tarihçesi : 1935-2002, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Bülteni, 17-33.

Fidan, E. (2016). Tarih Öncesi Dönemlerde Anadolu'da Kullanılmış Olan Maden Yatakları, MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi : 5(9), 49-59.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Madencilik

http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_madencilik_kazalar%C4%B1

İleri, Ü. (2009). Türkiye'de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Ankara.

Kaptan, E. (2000). Eski Anadolu Madenciliğine Ait Buluntular, Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Yerbilimleri ve Madencilik Kongresi (II. Kitap), 763-769, Ankara.

Koçali, K. (2011). Bir Maden Yatağı İçin Uygun Yeraltı Üretim Yöntemi Seçimi ve Projelendirilmesi, Lisans Projesi, İstanbul Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü, İstanbul.

Koçali, K. (2013). Madencilikte Proje Şirketlerinin Önemi, Maden ve Ocak Teknolojileri Dergisi, Mart-Nisan, 82-86.

Koçali, K. (2016). Madencilik Sektörüne Yönelik İşçi Anketleri İle İSG Kültürü ve Uygulamasının Araştırılması, Yüksek Lisans Projesi, İstanbul Aydın Üniversitesi İş Sağlığı ve Güvenliği Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Koçali, K. (2018). Yetkilendirilmiş Tüzel Kişiler (Ytk) Yönetmeliği Işığında Madencilikte Proje Şirketlerinin Önemi, Asos Journal Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:66, 564-570.

Maden Mühendisleri Odası, (2000). Cumhuriyet Dönemi Madenciliğimiz, Madencilik Bülteni, 17-32.

Makal, A. (2002). Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri, İmge Kitabevi, Ankara.

Solecki, R.S. (1969). A Copper Mineral Pendant from Northern Iraq, Antiquilty 43, 311-314, Strabon, Geographika.

TBMM, (2010). TBMM Araştırma Komisyonu, Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ankara.

TBMM, (2017). 2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı Görüşme Tutanakları, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, Ankara.

Tekin, H. (2015). Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Yalçın, Ü. (2000). Anfange der Metalwerwendung in Anatolien, Anatolien Metal I. Der Anschnitt 13, 17-30, Bochum.